

doc. dr Beata Anna Orłowska
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

Komunikowanie się w wielokulturowej społeczności jako podstawa zrozumienia Innych

Problematyka wielokulturowych społeczeństw ma ścisły związek z procesem komunikowania się w grupie i pomiędzy grupami. Żyjąc wśród większości mniejszość narodowa czy etniczna boryka się często z wieloma trudnościami natury komunikacyjnej. Podobne problemy ma również druga strona. Niezrozumienie i brak poprawnego przepływu komunikatów może nie tylko utrudniać ale wręcz uniemożliwiać komunikowanie się. W pewnych sytuacjach z pomocą przychodzi wdrożenie idei wielokulturowości i międzykulturowości do pracy w grupach wielokulturowych. Patrick Savidan uważa, że „wszystko wskazuje na to, że dzięki globalizacji i pod wpływem rozwoju demograficznego oraz nasilenia migracji proces etniczno-kulturowego różnicowania wciąż będzie się intensyfikował i przyspieszał”¹. Sytuacja ta wskazuje, że musimy intensywniej zająć się procesami komunikowania się w wielokulturowych społecznościach. Jest to o tyle ważne, że „komunikacja jest także niezbędna do tworzenia i podtrzymywania kultury, do przekazywania jej z pokolenia na pokolenie oraz do utrwalania celów i wartości kulturowych w kolejnych pokoleniach”².

Proces komunikowania się między ludźmi jest istotnym elementem w procesie porozumiewania się. Dodatkowo trzeba mieć świadomość, że przekłada się on na szersze aspekty jak edukacja czy tożsamość. Dowiedziono, że „istnieją ścisłe korelacje między edukacją i problemami tożsamości kulturowej. Systemy edukacji muszą uwzględniać tożsamość kulturową w celu skierowania zainteresowań sił

¹ P. Savidan, *Wielokulturowość*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2012, s. 9.

² D. Matsumoto, L. Juang, *Psychologia międzykulturowa*, Gdańsk 2007, s.323.

społecznych na rozwój wartości, dla których postacią centralną jest człowiek”³. Jeśli nie będziemy dążyć do poznania i zrozumienia przedstawicieli innych kultur, nie będziemy w stanie zgodnie współżyć w środowisku.

Istotnym wskazaniem niech będzie, że „w rzeczywistości grup etniczno-kulturowych jest o wiele więcej niż państw narodowych. Obecnie jest na świecie nieco ponad 190 suwerennych państw, ponad 5000 grup etnicznych, z których każda posługuje się innym językiem, z czego wyodrębniono blisko 600 grup językowych”⁴. W konsekwencji wskazuje to na fakt istnienia świata zróżnicowanego kulturowo a wielokulturowość nie może być traktowana jako odosobniony przypadek. Powinniśmy traktować tę różnorodność jako część pewnej szerszej całości, co do której wymagane jest pewne porozumienie, które wymaga nabycia umiejętności przeprowadzania pewnych procesów komunikacyjnych.

Sławomir J. Magała podkreśla, że „pierwotnie koncepcja społeczeństwa wielokulturowego miała wydźwięk ideologiczny: miała ona odzwierciedlać rosnące zainteresowanie lewicowych i liberalnych planistów miejskich, polityków i pracowników społecznych zwróceniem uwagi reszty społeczeństwa na problem imigrantów i ich dzieci oraz doprowadzeniem do ich integracji”⁵. Z czasem jednak to podejście zmieniło się i współcześnie mówi się nie tylko o asymilacji ale również o zachowaniu własnej kultury.

Samo zagadnienie wielokulturowości nie jest zjawiskiem nowym czy nieznanym. Już w dziełach Herodota można znaleźć definicję wielokulturowości, którą traktował on „jako żywą, pulsującą tkankę, w której nic nie jest dane i określone raz na zawsze, lecz nieustannie przekształca się, zmienia, tworzy nowe relacje i konteksty”⁶. Natomiast Jerzy Nikitorowicz zwraca uwagę, że „zderzenie z innością i obcością nie jest zjawiskiem nowym, jednak skala problemu, kwestie prawne i oczekiwania są nowe, stąd kształtowanie relacji międzyludzkich, budowanie

³ *The Word by Year 2000*, „Nauka Polska” 1989, nr 4-5, s. 107; U. Bernardi, *Globalizacja i kultury. Przeciw starym i nowym przesądom*, „Społeczeństwo” 1998, nr 2, za: E. Ogrodzka-Mazur, *Społeczne i edukacyjne wyznaczniki procesu kształtowania tożsamości kulturowej jednostki na pograniczu*, [w:] *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji międzykulturowej*, t. 1, Trans Humana, Białystok 2001, s.88.

⁴ P. Savidan, *Wielokulturowość*, op. cit., s. 15.

⁵ S. J. Magała, *Kompetencje międzykulturowe*, Oficyna a WoltersKluwer business, Warszawa 2011, s. 92.

⁶ R. Kapuściński, *Podróże z Herodotem*, Kraków 2004, s. 107.

wspólnot w mikro-i makroświecie, staje się pilnym zadaniem edukacyjnym”⁷.

Poznanie zagadnień dotyczących wielokulturowych społeczności jest możliwe tylko dzięki procesom komunikacji. W badaniach dotyczących międzykulturowości zwraca się dużą uwagę na występowanie takich zagadnień jak niepewność (niejasność) oraz konflikt⁸.

Te dwa zagadnienia niosą za sobą pewne niepokoje. Zwraca się przy tym uwagę, że „jedną z cech odróżniających komunikację międzykulturową od komunikacji wewnątrzkulturowej jest niepewność co do podstawowych reguł, jakimi kierują się uczestnicy interakcji”⁹. Pamiętać przy tym należy, że „uczestnicy interakcji międzykulturowych często rozmawiają ze sobą w języku werbalnym, który przynajmniej dla jednego z nich (a czasami dla obu) nie jest językiem ojczystym”¹⁰. W konsekwencji oznacza to, że do końca nie możemy być pewni jako nadawcy czy odbiorcy komunikatu czy zrozumieliśmy go właściwie lub czy nasz słuchacz odebrał go w należyty sposób. „Badacze doszli do wniosku, że różnice pod względem przynależności etnicznej i stopnia zażyłości również są powiązane z różnicami w zachowaniach komunikacyjnych służących usuwaniu niepewności”¹¹.

Drugie istotne zjawisko, które występuje podczas komunikacji międzykulturowej to konflikt. Jest to sytuacja, której nie możemy czy nawet nie jesteśmy w stanie uniknąć. „W trakcie interakcji międzykulturowych zachowania naszych rozmówców często bywają niezgodne z naszymi oczekiwaniami”¹². Przyczyn takiego zachowania jest wiele ale najczęściej wspomina się o niepewności. „Ludzie mogą stracić cierpliwość lub przestać tolerować wieloznaczność komunikatów, co prowadzi do złości, frustracji lub niechęci”¹³. W konsekwencji oznacza to, że musimy nauczyć się również zachowania cierpliwości, wytrwałości i przede wszystkim wzajemnej chęci porozumienia się.

L. M. Barna dokonał opisu i omówienia najbardziej charakterystycznych czynników, które utrudniają proces komunikacji międzykulturowej. Wspomina tu

⁷ J. Nikitorowicz, *Wspólnoty i migracje w społeczeństwach wielokulturowych*, [w:] *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej*, red. J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobecki, Trans Humana, Białystok 2009, s. 26.

⁸ D. Matsumoto, L. Juang, *Psychologia międzykulturowa*, op. cit., s. 355.

⁹ Ibidem, s. 355.

¹⁰ Ibidem, s. 356.

¹¹ Ibidem, s. 356.

¹² Ibidem, s. 357.

¹³ Ibidem, s. 357.

m.in. o zakładanym prawdopodobieństwie, różnicach językowych, błędnym interpretowaniu sygnałów niewerbalnych, stereotypach i uprzedzeniach, pewnych skłonnościach do formułowania sądów wartościujących i wysokim poziomie lęku lub napięcia¹⁴.

Bardzo ważnym obszarem działalności związanym z usprawnieniem procesu komunikacji międzykulturowej jest m.in. uważność i usuwanie niepewności. Jest to bardzo istotne gdyż „skuteczne rozwiązywanie konfliktów wymaga znajomości i poszanowania różnic kulturowych w poglądach na świat i w zachowaniach, a także uwrażliwienia na różnice między stylami komunikowania się w kulturach o niskim i wysokim poziomie kontekstualizacji oraz na rozbieżności międzykulturowe w spostrzeganiu czasu”¹⁵.

Patrząc z tej perspektywy niezbędny jest odpowiedni proces edukacji, który umożliwi odpowiednie przygotowanie do międzykulturowej komunikacji i jednocześnie przygotowuje uczestników komunikacji do odpowiedniego odbioru przekazywanych komunikatów. Pewną pomocą może okazać się koncepcja wychowania opracowana przez Aleksandra Thomasa i Norberta Ropersa. Uważali oni, że „kultura jest ogólnym, generalizowanym dla danego społeczeństwa, narodowości, organizacji czy grupy społecznej systemem orientacyjnym, który został ukształtowany ze swoistych dla nich symboli przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Wpływa on na spostrzeganie, myślenie, wartości i postępowanie wszystkich członków społeczeństwa, określając tym samym ich tożsamość, umożliwiając panowanie nad otoczeniem i wpływając na kierowanie przez osoby własnym rozwojem”¹⁶. Zdanie Bogusława Śliwerskiego „do procesu międzykulturowego uczenia się dochodzi wówczas, kiedy istnieje motywacja uczenia się i kiedy stworzone są ku temu odpowiednie sytuacje (obszary edukacji), prowadzące do zmiany dotychczasowych postaw i zachowań”¹⁷.

Mówiąc o wykorzystaniu edukacji międzykulturowej trzeba mieć świadomość występowania trzech istotnych czynników: kultury, wiedzy i zachodzących relacji

¹⁴ Szerzej na ten temat m.in. [w:] D. Matsumoto, L. Juang, *Psychologia międzykulturowa*, Gdańsk 2007, s.359-360.

¹⁵ D. Matsumoto, L. Juang, *Psychologia międzykulturowa*, op. cit., s. 361.

¹⁶ B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2003, s. 293.

¹⁷ Ibidem, s. 293.

społecznych¹⁸. Ważnym czynnikiem, który powinien tu wystąpić, zdaniem N. Ropersa jest empatia. Autor traktuje ją analogicznie do empatii interpersonalnej i wskazuje, by „mówić o kształtowaniu empatii międzynarodowej, transnarodowej, rozumiejąc przez nią umiejętność lepszego rozumienia drugiego człowieka w jego sytuacji kulturowej, kiedy staramy się wczuć w jego stany emocjonalne, przeżycia i równocześnie zrozumieć jego sytuację z tej perspektywy, z tego „miejsca” w świecie oraz kiedy pragniemy rozpoznać w niej podobieństwa lub istotne różnice w stosunku do własnej kultury”¹⁹.

Tylko dzięki wzajemnym kontaktom, procesowi uczenia się siebie nawzajem i wzajemnego komunikowania się będziemy w stanie zrozumieć innych i uczestniczyć w procesie międzykulturowym. Jerzy Nikitorowicz zwrócił przy tym uwagę na obowiązek uwzględnienia pewnych norm, które mogą pomóc w nabywaniu istotnych umiejętności. Do najważniejszych z nich zaliczył bycie sobą, doświadczanie Innych i wspólne działanie oraz posiadanie wiedzy o sobie i Innych²⁰.

Dzięki wprowadzeniu w życie założeń edukacji międzykulturowej możemy mówić o wytworzeniu się nowej świadomości społecznej. M. Abdullah-Preteille podkreśla, że:

- „Większość dużych zbiorowości to społeczności wielokulturowe, których liczba będzie stale rosła;
- każda kultura niezależnie od swojej specyfiki, zasługuje na nasz szacunek;
- wielokulturowość to bogactwo;
- korzyści płynące z wzajemnego przenikania kultur nie mogą przysłańać specyficznej tożsamości każdej kultury”²¹.

Biorąc pod uwagę poruszaną problematykę warto jest pamiętać o sugestii Tadeusza Lewowickiego, który podkreślał, że istotą jest „nie zacieranie różnic, ale świadomość ich istnienia, istoty, a także poznawanie, akceptowanie, przyjmowanie cech innej kultury (przyjmowanie wzajemne – przez członków różnych grup). Taka

¹⁸ Por. K. Kamińska, A. Kwiatkowska, *Jesteśmy tacy sami. Sztuka w edukacji międzykulturowej*, Warszawa 2009, s. 20.

¹⁹ B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, op. cit., s. 294.

²⁰ Por. J. Nikitorowicz, *Fenomen wielokulturowości i prognozy rozwoju ku międzykulturowości*, [w:] *Edukacja międzykulturowa 2012*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 58 i nast.

²¹ M. Abdullah-Preteille, *L'éducation interculturelle*, Paris 1999, s. 81, cytata za: K. Kamińska, A. Kwiatkowska, *Jesteśmy tacy sami. Sztuka w edukacji międzykulturowej*, Warszawa 2009, s. 27.

edukacja ma przygotować do życia w postnowoczesnym świecie, w którym różnicowanie jest stanem naturalnym”²².

Ten nowy typ świadomości, jako proces może przebiegać w bardzo różny sposób, jednak kształtowanie tego typu świadomości wymaga pewnych zachowań, do których zaliczyć należy m.in.:

- „Poznanie i zrozumienie siebie, własnej kultury, własnego świata zakorzenienia, ojczyzny prywatnej (...);
- przewycięzanie tendencji do zamykania się w sferze własnych wartości, własnego kręgu kulturowego na rzecz otwarcia i zrozumienia innych, poszanowania dla różnic i traktowania ich jako czynnika rozwojowego;
- wdrażanie do zauważania i poznawania *Innego*, kształtowanie wrażliwości i umiejętności współdziałania, chronienie przed uproszczonym i zdeformowanym obrazem *Innego*;
- inspirowanie do wymiany doświadczeń w zakresie realizacji edukacyjnych programów, działalności społecznej i instytucjonalnej”²³.

Warto jest na koniec podkreślić, że współczesny świat jest światem wielu kultur i musimy mieć świadomość konieczności komunikowania się w wielokulturowej społeczności. Jednak wszyscy musimy się tego nauczyć i odpowiednio przygotować. Bez odpowiedniego przygotowania i nabycia cech, które zniwelują stereotypy i ułatwią postrzeganie Innych, współdziałanie i współpracę nie będziemy w stanie nawiązać właściwej komunikacji ze środowiskiem wielokulturowego świata. Do tego ważnym elementem jest również odpowiednie przygotowanie kolejnych pokoleń na wielość i różnorodność, która nas otacza. Nabycie odpowiednich kompetencji międzykulturowych ułatwi współzycie i współistnienie w wielokulturowym świecie. Tylko wtedy będziemy mogli czerpać z różnic i wielości jako wielkiego bogactwa zarówno dla nas, naszej kultury jak i będziemy w stanie dać coś innym i ich kulturze.

²² T. Lewowicki, *W poszukiwaniu modelu edukacji międzykulturowej*, [w:] *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, red. T. Lewowicki, Katowice 2000, s. 31.

²³ J. Nikitorowicz, *Wielopłaszczyznowa i ustawicznie kreująca się tożsamość w społeczeństwie wielokulturowym a edukacja międzykulturowa*, [w:] *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji wielokulturowej*, t.1, red. J. Nikitorowicz, M. Sobecki, D. Misiejuk, Trans Humana, Białystok 2001, s. 31-32.

Bibliografia

- 1/Abdullah-Preteceile M., *L'éducationinterculturelle*, Paris 1999, s. 81, cytat za: K. Kamińska, A. Kwiatkowska, *Jesteśmy tacy sami. Sztuka w edukacji międzykulturowej*, Warszawa 2009.
- 2/Kamińska K., Kwiatkowska A., *Jesteśmy tacy sami. Sztuka w edukacji międzykulturowej*, Warszawa 2009.
- 3/Kapuściński R., *Podróże z Herodotem*, Kraków 2004.
- 4/Kwiatkowska A., *Jesteśmy tacy sami. Sztuka w edukacji międzykulturowej*, Warszawa 2009.
- 5/Lewowicki T., *W poszukiwaniu modelu edukacji międzykulturowej*, [w:] *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, red. T. Lewowicki, Katowice 2000.
- 6/Magała S. J., *Kompetencje międzykulturowe*, Oficyna a WoltersKluwer business, Warszawa 2011.
- 7/Matsumoto D., Juang L., *Psychologia międzykulturowa*, Gdańsk 2007.
- 8/Nikitorowicz J., *Fenomen wielokulturowości i prognozy rozwoju ku międzykulturowości*, [w:] *Edukacja międzykulturowa 2012*, nr 1, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
- 9/ Nikitorowicz J., *Wielopłaszczyznowa i ustawicznie kreująca się tożsamość w społeczeństwie wielokulturowym a edukacja międzykulturowa*, [w:] *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji międzykulturowej*, t. 1, red. J. Nikitorowicz, M. Sobecki, D. Misiejuk, Trans Humana, Białystok 2001.
- 10/Nikitorowicz J., *Wspólnoty i migracje w społeczeństwach wielokulturowych*, [w:] *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej*, red. J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobecki, Trans Humana, Białystok 2009.
- 11/Savidan P., *Wielokulturowość*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2012.
- 12/Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2003.
- 13/*The Word by Year 2000*, „Nauka Polska” 1989, nr 4-5, s. 107; U. Bernardi, *Globalizacja i kultury. Przeciw starym i nowym przesądom*, „Społeczeństwo” 1998, nr 2, za: E. Ogrodzka-Mazur, *Społecznej edukacyjne wyznaczniki procesu kształtowania tożsamości kulturowej jednostki na pograniczu*, [w:] *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji międzykulturowej*, t. 1, Trans Humana,

Białystok 2001.